

Ilisu Barajı Etki Alanında Kalan Salat Tepe Kazıları Işığında Yukarı Dicle Havzası'nın Orta Tunç Çağı*

A. Tuba ÖKSE

Keywords: Salat Tepe, Upper Tigris Region, Middle Bronze Age, Ilisu Dam

Anahtar Kelimeler: Salat Tepe, Yukarı Dicle Havzası, Orta Tunç Çağı, Ilisu Barajı

Giriş

Dicle Nehrinin kuzey kollarından birisi olan Salat Çayı'nın kuzey kıyısında Alt Miyosen dönemde oluşmuş yaklaşık 6 m kalınlıkta alüvyonlu dolgu sekisi üzerine kurulmuş olan Salat Tepe, ilk kez 1989 yılında Algaze tarafından bilim dünyasına tanıtılmıştır (Algaze *et al.* 1991). Tarafımızca 1998-1999 yıllarında yüzey araştırmaları yapılmış ve 2000 yılından beri kurtarma kazıları yürütülmektedir (Ökse 2004; 2008; Ökse – Alp 2002; Ökse 2006). Diyarbakır il merkezinin 90 km doğusunda, Bismil ilçesine bağlı bölgede yer alan ve halen kurtarma kazıları sürdürülen pek çok höyükten birisidir. Dicle vadisinin 5 km kuzeyinde, Dicle Nehrinin kollarından birisi olan Salat Çayı'nın Miosen dönemde oluşturduğu seki üzerinde yer alan höyüğün üzerine inşa edilmiştir.

Yaklaşık 24 m yükseklikteki höyük ortalama 1.5 hektarlık bir alana yayılmıştır. Kazılar tepe üzerinde dokuz açmada, güney yamaçta basamaklı açma oluşturacak şekilde altı açmada yürütülmüştür. Güney yamaç açmalarının doğal çakıl seki ve alüvyon dolgudan oluşan ana toprak üzerine MÖ 6.-4. bin boyunca kullanılan çok sayıda mimari tabakanın yaklaşık 20 m yükseklikte ve ortalama 120-150 m çapında yayvan bir höyük oluşturduğu anlaşılmıştır (Ökse 2011; Ökse – Görmüş baskıda). Kalkolitik höyük tepesinin yaklaşık 2 m kadar üzerinde MÖ 3. bin sonu-2. bin başına ait olan yapı katı ve üzerinde yer alan dört mimari tabaka tepe kesintisiz bir yerleşim göstermektedir (Ökse – Görmüş 2006: 187-189; Ökse *et al.* 2007: 55-57; 2008: 311-313). Bu yapı

* Bu makale, yazarın 29.11.2011 tarihinde Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün konferansları çerçevesinde sunulan konuşmasının geliştirilmiş metnidir.

katlarının üzerine açılmış, geniş ve derin çukur evler ile tahıl depolama çukurları Demir Çağa (Ökse – Görmüş 2009; Görmüş 2010), Hellenistik-Roma Dönemlerine ve Ortaçağa aittir. Tepe üzerine ve eteklerine Yakınçağ'da çok sayıda basit toprak mezar kazılmıştır.

Orta Tunç Çağı Yerleşimi

Orta Fırat Havzası'nda Lidar Höyük stratigrafisine göre oluşturulan OTÇ kronolojisi (Kaschau 1999: 152) 3 döneme ayrılmaktadır. Habur Havzası'nın OTÇ kronolojisi ise boyalı Habur ve Nuzi kaplarının gösterdiği gelişime göre dört evreye ayrılmıştır (Nigro 1998: 287-289; Oguchi 2006: 55, 205). Buna göre en alttaki 5. Tabaka ETÇ III/IV-OTÇ I geçiş evresine, 4. Tabaka OTÇ I/Habur 1 evresine, 3. Tabaka OTÇ II/Habur 2 evresi başlarına, 2. Tabaka bu evrenin sonları ile OTÇ III/Habur 3 evresine, 1. Tabaka ise OTÇ III-GTÇ I geçiş evresine tarihlenmektedir.

OTÇ 5. Tabaka

Tepe üzerinde ulaşılan en erken OTÇ yapısında kullanılan kerpiçler saman oranı az, farklı boyutlarda, kırmızı, bej ya da gri renklerde, olasılıkla kurutulmadan döşenmiştir. Yapının duvarlarında görülen deformasyon ve şiddetli yangın izleri yapıların olasılıkla bir deprem ve ardından gelen yangın ile yapı tahrip edilmiş olduğunu göstermektedir. OTÇ 5 yapıları henüz tam olarak açılmamış olmakla birlikte, şimdilik 549,62-550,00 m derinlikler arasında bulunduğu tahmin edilmektedir. Yapı daha sonra OTÇ 4a evresinde bazı duvarları balçıkla takviye edilerek ya da mekânları molozla doldurulup üzerine taban sıvası çekilerek onarılmış ve tekrar kullanılmıştır. Bu tabaka yapılarına ait taş temellere henüz rastlanmamıştır. Yapının açığa çıkartılan bölümleri, ikiz duvarlarla birbirinden ayrılan birimler halinde tasarlanmıştır. Uzun duvarlar batı-güneybatı – doğu-güneydoğu yönünde uzanmaktadır.

OTÇ 4. tabaka küllü ve taşlı enkazda bulunan küpler altındaki OTÇ 5. tabakaya ait yanmış taban dolgusundan kırılmış halde yoğun kap parçaları açığa çıkartılmıştır. Mekân tabanında dörtgen bir platform üzerine yerleştirilmiş at nalı biçimli bir ocak ile tabana gömülmüş bir küp ve çok sayıda pişirme kabı açığa çıkmıştır. Benzeri platformlu ocaklar ile pişirme kapları bulunan mutfaklar Anadolu'nun çağdaş merkezlerinden bilinmektedir (Özgüç 1986: Lev. 9-11, 19, 29-32, 35, 39, 43; 2004: 54-67, şek. 20, 26, 27, 33-44; Larsen 2010: 74-77, fig. 1). Bu mekânın güneyindeki mekânın da yandığı anlaşılmış, yanık enkazın altından tüm mekânı kaplayan, doğudan batıya doğru eğimli

bir çakıl döşeli taban belirlenmiştir. Mekânda ele geçen taş ağırlıklar ve taş mekik, burada dokuma üretiminin yapıldığını da göstermektedir. Sayıları yoğunlaşan ve nitelikleri incelen DROB ve Orange Ware kapları yoğunlaşmıştır. Kırmızı astarlı, ağız kenarı dışında tek bir yiv bulunan çanak biçimleri, Üçtepe'de Erken Tunç Çağı sonlarına tarihlenmiştir. Pişmiş toprak figürün ve oyuncak kağı tekerleği, burada büyü ayinlerine ilişkin uygulamalarının varlığını göstermiştir. Enkazda ele geçen bir silindir mühür, dalgalı taramalı şeridin oluşturduğu alanlarda üstte oturan keçi, altta çift boğa başı motifleriyle bezelidir.

Tepe üzerinin güney kenarında bir metreye varan küllü dolgu altından gelen duvarlar dar-uzun mekânlar oluşturmaktadır. Küllü dolgu arasında saptanan devrilmiş duvarın bu yapılara ait olduğu, dolgu yığılırken duvarın devrilerek külün üzerinin kapatıldığı anlaşılmaktadır. Kül dolguda bulunan Geç Kalkolitik döneme tarihlenen kap parçaları dolgu ile taşınmış parçalar olarak nitelendirilmektedir. Açmanın güney yarısında gri küllü dolgu altından birbiriyle bağlantılı üç kerpiç duvar, hücre planlı bir yapıya aittir. Yapının bir duvarına entegre edilmiş, ateşleme bölümü ile pişirme bölümünün birbirinden ayrıldığı tipte bir kubbeli fırının duvarla bütünleştirildiği görülmüştür.

OTÇ 4. Tabaka

OTÇ 4. Tabakada tepe üzerinin güneydoğu bölümü kalın gri küllü dolgu ile kuzeydoğu bölümü balçık ve iri taş bloklarla yükseltilerek düzleştirilmiş ve tepe üzeri genişletilmiştir. Bu tabaka yapıları, birisi tadilat evresi (OTÇ 4a), diğeri yeni yapı evresi (OTÇ 4b) olmak üzere iki evrede inşa edilmiştir. Tadilat evresinde OTÇ 5. Tabaka yapılarına ait duvarların üzerine inşa edilen kerpiç duvarlara ait mekân tabanları, OTÇ 5. Tabaka tabanlarının kerpiç enkazı üzerine inşa edilmiştir. Buna göre OTÇ 4. tabaka yapılarını inşa edenler OTÇ 5. Tabaka yapısını kullanan kişiler olmalıdır. Yeni yapı evresinde OTÇ 5. Tabaka duvarları üzerine inşa edilen, büyük oranda iri dere taşlarıyla döşenen temeller üzerinde sert bej renkte kerpiçler kullanılırken, bazı duvarlar ince dere taşlarından oluşan temeller üzerine dayanıksız kırmızı renkli ıslak kerpiçlerle örülmüştür. Tepenin batı kesiminde diğer yapılardan farklı olarak, doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde tasarlanmış bir yapı ile ince çakıl döşeli yol da bu evreyi temsil etmektedir.

Tepenin doğu kesiminde, kuzeye doğru rampa halinde alçalan dar bir yol, çeşitli ince çakıl tabakaları halinde belirlenmiştir. Bu tabakada kullanılmayan yapı molozu alanları balçıkla düzleştirilmiş ve çok sayıda ahşap dikme çukuruna göre, çardak benzeri hafif yapılar inşa edilmiş, bazı alanlara tahıl

çukurları kazılarak bezelye, mercimek ve buğday depolanmıştır. Duvarlarda kullanılan kerpiçler standart olmayıp, kırmızı, bej ya da gri renklerde, olasılıkla kurutulmadan döşenmiş, saman oranı az hamurdan üretilmiştir. Bu evrede eski duvarlar kısmen tıraşlanarak yenileri bunlara yaslandırılmıştır. Bir mekân içerisinde yoğun yanmış döküntü kerpiç, pişirme kapları, buğday taneleri ele geçmiştir. Bu parçaların mekân içerisine yangın ile birlikte yukarıdan düştüğü sanılmaktadır.

Tepenin batı yarısında bulunan, yangın geçirmiş dört mekânda yoğun tümlenebilir kap parçaları ele geçmiştir. Mekânların dolguları üzerinde yanık mertekler bulunmuş, mekânların enkazlarında iki farklı küllü yangın ve moloz tabakasının bulunmasına karşın, bunların arasında tabana rastlanmaması, yanan yapıların iki katlı olabileceğini düşündürmektedir. L Batıdaki bir mekânın tabanı üzerinde, sırt üstü yatan yaklaşık 1,70 cm boylarında bir erişkin erkek bireye ait iskelet saptanmıştır. İskeletin bacaklarının iki yana açılmış olması, ellerinin bükülmüş olması ve başına aldığı darbe ile yangından etkilenmiş olması, bireyin yapının yanması sırasında hayatını kaybettiğini göstermektedir. Yıkıntı üzerinde bulunan ters kapatılmış DROB çanak içinde hayvan kemikleri bulunması, belki de yangın felaketinin bir daha meydana gelmemesi için yapılmış bir büyü ayini uygulamasını yansıtmaktadır. Bu tabakada bulunan yoğun koyu ağızlı portakal renkli çanak ve portakal rengi çömlekler Erken Tunç III-IV evrelerine tarihlenmiştir. Doğu Anadolu Erken Tunç Çağı seramik geleneğini andıran el yapımı parlak perdahlı siyah astarlı çanak, OTÇ kaplarının biçimine uymaktadır. OTÇ boyunca üretilen kırmızı-kahverengi boya astarlı çanak ve çömleklere ve pişirme kapları da yoğundur.

Tadilat evresinin ardından bazı duvarların üzerine taş temeller konularak bej ya da kırmızı renkte kerpiç veya balçıklar ile örülen duvarlar, yeni yapı evresi olarak adlandırılmıştır. Kazı alanının kuzeydoğu kesiminde iri taş temeller üzerinde yükseltelen bir yapının doğu bölümünün inşası için önceki evrenin çakıl döşeli rampası yüksek bir balçık tabakası ile düzleştirilmiştir. Bu kesimde açığa çıkartılan bir mutfakta yan yana bir tandır ile üzeri düz, yandan bacalı bir yerli kuzine bulunmaktadır. Tepenin batı kesimindeki bir mekânın içine OTÇ 4. tabaka tabanı altında hasır parçaları ve küllü toprak altında larnax türü bir mezar saptanmıştır. Baş tarafı kuzeye gelecek şekilde hocker vaziyette yerleştirilen birey doğuya dönüktür. İskeletin kafasının altına bir ezgi taşı yerleştirilmiş ve ölü hediyesi olarak bir kap bırakılmıştır. Mezar kabı üzerine ağzı aşağı gelecek şekilde kapak konmuştur.

M 13 açmasında bulunan kırmızı kerpiç döşemenin batısında iç içe geçirilmiş halde bir Habur boyalı çanağı, biri koyu ağızlı portakal rengi çanak ve

bir monokrom ince çanak ele geçmiştir. Bu yapı katında kırmızı-kahverengi boya astarlı kaplar yoğun olarak yuvarlak biçimlerden oluşmaktadır. Temelin güneyindeki iri dere taşlarından oluşan dolgu, burada bulunan bir kapının sonradan doldurulmuş olabileceği izlenimini bırakmıştır. Kırmızı ıslak kerpiçlerle inşa edilen duvar dar olup, doğusundaki mekânın bej kerpiç duvarına yaslandırılmıştır. Temel taşlarının altına yerleştirilmiş, içerisinde küçük bir hayvana ait iskelet kalıntıları bulunan koyu ağızlı portakal rengi bir çanak büyük olasılıkla bir temel atma ayının kalıntıları olmalıdır.

OTÇ 3. Tabaka

OTÇ 3. tabaka birkaç evreli ince çakıl döşeme yollar ile bunların iki yanında saptanan taş döşeme tabanlar, tek mekânlı kerpiç yapılar, özensizce dizilmiş taşların çevrelediği mekânlar ile çardak tipi hafif yapılara ait direk yerleştirme yerlerinden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra bu tabakaya ait çok sayıda tahıl depolama çukuru tespit edilmiştir.

Kazı alanının batı tarafında OTÇ 2. tabaka yapısına ait temellerin altındaki yaklaşık 1 m kalınlıktaki sert balçık dolguda eğimli ince çakıl yolların batı yamaca doğru alçalarak devam ettiği belirlenmiştir. Dolgu üzerinde ve arasında saptanan ocaklar ve direk yerleştirme çukurları tepenin bu bölümünün mevsimlik olarak kullanıldığı izlenimini bırakmıştır. Dolguda bulunan bir silindir mühür üzerinde kazıma çizgilerle tahtında oturan bir figür ile karşısında sunağa libasyon yapan bir başka figür bulunmaktadır. K 12 açmasının kuzey kesiminde, OTÇ 2. tabaka yapı kompleksinin giriş koridorunun batısında, doğu-batı doğrultusunda uzanan kerpiç duvarın kuzeyindeki mekânda, içinde tümlenebilir kaplara ait parçalar ve karbonlaşmış mercimek ve buğday taneleri bulunan çok sayıda çukur ile birkaç evreli ocak tabanları bulunmuştur. Dörtgen biçimli ocak tabanından yoğun karbonlaşmış buğday toplanmıştır (Ökse *et al.* baskıda-b). İçinde buğday ve mercimek taneleri bulunan, kalıpta biçimlendirilmiş kabaca pişirme birimi ile pişirme kapları ocağın kuzey kenarına dizilmiştir.

Bu tabakada çeşitli alanlarda açığa çıkartılan küllü çukurlar içerisine bırakılmış pişmiş toprak figürün parçaları, çeşitli ayınle ilgili uygulamalara tanıklık etmektedir (Ökse *et al.* baskıda-a). L12 açmasında, OTÇ 5. tabakaya ait olduğu anlaşılan bir mekânın üst seviyesinde bulunan balçık doldurulmuş alanın altında açığa çıkan küllü alanda düşük ısıda pişirilmiş toprak boğa ve domuz figürleri ile bunlara ait boynuz parçaları toplanmıştır.

Tepenin merkezi kesiminde kerpiç döşeme içerisine açılmış 2 m derinlikte bir tahıl ambarı, düzenli kerpiçlerle çevrilmiştir. Bu kesimdeki OTÇ 4. tabaka

mimarisini bozarak yerleştirilen bir kuyu mezar oval biçimli taş duvar örülüdür. Mezar doğu-batı doğrultusunda 2.5 m, kuzey-güney doğrultusunda 1.5 m boyutlarda ve bugünkü haliyle 2,1 m derinliktedir. Mezar dolgusunda yoğun hasır izleri, tabanı üzerinde ikisi kapalı hocker tarzda yatırılmış iki iskelet ile bunların üzerine bırakılmış düzensiz bir üçüncü iskelet ile pişirme kaplarına ait alt gövde parçaları bulunmuştur.

Tepenin batı kenar kesiminde, duvarların güney kenarında açığa çıkan çömlek mezarlar, OTÇ 4. tabakaya ait taş temeli bozarak yerleştirildiklerinden, OTÇ 3. tabakaya ait olmalıdır. Bunlardan kuzeydekinde biri pişirme kabı diğeri RBWW türünde iki çömlek ağız ağza yerleştirilmiştir. Çömleklerden birisinin içinde bir bebeğe ait iskelet ile boyunlu içki kabı, boncuklar ve bronz süsleme parçası ele geçmiştir. Bunun güneyinde kazılan iki çömlek mezardan birisinde bebeğe ait çürümüş kemik parçaları, diğerinde tam hocker tarzda yatırılmış iki birey açığa çıkarılmıştır. Bireylerden biri yaklaşık 9 yaşlarında olup başının altına bir taş yerleştirilmiştir. Diğer birey daha küçük yaştadır. Mezar eşyası olarak 3 çömlekçik, 1 tunç bilezik ve 1 frit boncuk ele geçmiştir. Ev tabanları altına gömülen çömlek mezar geleneği Anadolu'da Assur Ticaret Kolonileri döneminden bilinmektedir (Özgüç 1950: 51-59, Lev. XXVII: 111, 113, XXVI: 106-107, XXV: 103; 1953: 28-32, Lev. XXI; 2004: 85-87, şek. 70).

OTÇ 2. Tabaka

Üçüncü tabakanın tesviye edilmesinden sonra tepenin kenarlarının sert balçık ile takviye edilmiş, tepe üzeri düzleştirilerek çakıl taşı ile döşenmiştir. Merkezi avlu yaklaşık 20 x 7 m boyutlarda olup, güneybatı köşesinde söve taşı ile kapı kanadını sabitleyen kerpiç destek bölümü bulunan giriş kapısı açığa çıkartılmıştır. Avlu doğuda bir mekân dizisi ile daraltılarak sokak haline getirilmiştir (Ökse – Görmüş 2006: 140-142). Yapı kompleksi ortalama 27-96 m² alanlar kaplayan 2-3 mekânlı yapı birimlerinden oluşmuştur. Avluya güneybatıdan girişi sağlayan 2.4 x 5.7 m boyutlarda koridorlu bir kapı girişi bulunmaktadır. Güney mekân dizisi dışardan girişi olan iki mekânlı bir birim, bunun doğusunda bir tandır ile kubbeli fırın bulunan mutfak, bunun doğusunda yanmış depo biriminden oluşmaktadır. Kuzey mekânlardan birisinde duvara sabitlenmiş bir ahşap mobilyaya ait yanmış kalıntılar saptanmıştır.

OTÇ erken tabakalarına ait kerpiç yapıların içleri kerpiç molozu ve taş ile doldurulduktan sonra üzeri kalın balçık ile düzleştirilmiştir. Balçık üzerine çakıl zemin döşenmiş ve oluşturulan balçık düzlem üzerine yerleştirilmiş çakıl taşlarından oluşan taban döşemesi inşa edilmiştir. İri kireçtaşlarından

inşa edilen, kalın temellerin üstüne güneşte kurutulmuş standart kerpiçlerle duvarlar örülmüştür (Ökse 2006: 139-141). Yapının güney ve batı kanatlarına ait duvarların korunan yükseklikleri ile devrilen duvarların uzunlukları bu kanatların 5,5 m yükseklikte iki katlı yapıların varlığını göstermektedir. Yapının kuzey kanadı ise 3 m yükseklikte tek katlı yapılardan oluşmuştur. Yapı kompleksinin batı birimine avludan girişi sağlayan söveli kapı girişi korunmuştur. Kesme taş bloklardan oluşan eşik taşının iç kısmında söve taşı yer almaktadır. Kapı yanarken kanadının açık olması, duvarın bu kesimindeki sıvanın renk değiştirmesine neden olmuştur. Kapiyı kapatmaya yarayan ahşap sürgünün yanmış kalıntıları girişin solundaki duvarda belirlenmiştir. Mutfak biriminde bulunan fırının ateşleme bölümü ayrılmış, kerpiç kubbe ile kapatılmış tipte olduğu, tabanı üzerinde bulunan pişirme kaplarına göre de yemek pişirmede kullanıldığı anlaşılmıştır.

OTÇ 2. tabakaya ait kontekstlerin malzemesi yoğunlukla yukarı Fırat Havzası'nda yaygın (Parker – Swartz Dodd 2003; 2005: 78-79; Matney *et al.* 2003: 183-186, fig. 5-8; Schachner 2002: 42-48; Laneri *et al.* 2006: 156-157, fig. 5-7, 10; 2008: 179; Özfirat 2006: 19-32; Kozbe 2010: 182-186) kullanılan fabrikasyon seramik olan kırmızı kahverengi Boya Astarlı Seramikten oluşmaktadır. İkinci yoğun grubu oluşturan çark yapımı standart tek renkli seramik Yukarı (Griffin 1980: Pl. 4, 15; di Nocera 1998: Abb. 9.2) ve Orta (Kaschau 1999: Taf. 9, 12) Fırat Havzası'ndan da bilinmektedir.

OTÇ 2-1. tabakalarda keskin gövdeli kap biçimleri yaygındır. Boya astar bazı kaplarda gövdenin belirli bölümlerine uygulanmış, astarsız bırakılan kısımlarında bu astarla enli yatay şeritler ya da dikey dalgalı hatlar oluşturulmuştur. Bu tip bezeme Giricano kazılarından da bilinmektedir (Schachner 2002: 48, Abb. 38; Ökse – Görmüş 2006: 174, fig. 17). İri çömlek ve küplerin dış yüzeyi urgan baskıları ve kabartma şeritlerle bezenmiş, yatay kabartma şeritlerin araları kazıma zikzak ya da dalgalı hatlarla doldurulmuştur. Bazı iri küp gövdeleri üzerinde silindir mühür baskılarına da rastlanmaktadır. Bu tabakada birkaç parça ile temsil edilen Gri Astarlı seramiğin üzerinde görülen kazıma, kesme, dolgu ve baskı bezemeler Nuzi'nin Erken Mitanni tabakalarından da bilinmektedir (Starr 1937: 368, Pl. 56, I-T, V, W; Oates *et al.* 1997: 65-66, 74, fig. 189). Yukarı Habur Havzası'nda ve Kuzey Suriye'de yaygın olarak ele geçen Habur Boyalı Seramiği (Oates *et al.* 1997: 63-77, fig. 190-193, 195, 200; 2001: 63, 145; Oguchi 1997; Nigro 1998: fig. 4, 11) Yukarı Dicle Havzası'nda da yaygındır (Özfirat 2006: 25-29; Kozbe 2010: 179-182, fig. 6; Kozbe *et al.* 2004: fig. 20; Schachner 2003: fig. 34-35; Ökse – Görmüş 2006: 174, fig. 16). Yapı molozu kaldırılırken bulunan bir küp parçası üzerindeki

çiviyazısı işaretleri okunamamakla birlikte, bölgede bu yazının tanındığı, ancak olasılıkla bezeme amacı ile kullanıldığı düşünülmektedir. Yapıda ele geçen iki silindir mühür İkinci Suriye üslubuna benzeyen yerel bir atölyenin ürünü olmalıdır. Buna karşın yapıda herhangi bir silindir mühür baskısına rastlanmamıştır.

Avluyu güneyden sınırlayan duvar kuzeye, kuzeyden sınırlayan duvar güneye, batıdan sınırlayan duvar ise doğuya doğru devrilerek avlu tabanını kaplamıştır. Bazı duvarları kuzeye ve doğuya doğru meyil etmiş, kerpiç sıralarının kayması dikey ekseninde düzensiz dalgalanmalara yol açmış, bazı kerpiç sıraları ezilerek incelmış, çatlamalar ve kerpiç aralarında açılmalar meydana gelmiştir. Bazı duvarların eksik bölümleri balçık ile doldurularak onarılmış, eğilen duvarlara kerpiç payandalar inşa edilmiştir. Yapı tabanlarında yoğun buluntu ya da insan iskeletleri ele geçmemiş olması, yapının depremden sonra boşaltıldığı, onarım sırasında meydana gelen depremin de duvarları devirdiği izlenimini bırakmıştır (Ökse 2007; Ökse – Görmüş 2006: 187-189; Ökse *et al.* 2009; 2010; Esentürk *et al.* 2007). Ilısu Barajı dolum alanında yer alan Hirbemerdon A evresi (Laneri *et al.* 2006: 156), Kenantepe C1 yapısı (Parker – Swartz Dodd 2005: 79) ve Giricano A yapısında (Schachner 2002: 15, 17, 19) devrilmiş duvarlar belirlenmiş, Ziyarettepe BBB yapısı (Matney *et al.* 2002: 63; 2003: 183; Roaf 2005: 22) ile Üçtepe 11. Tabaka yapısının (Özfırat 2006: 19) tavanı çok sayıda seramik kabın bulunduğu taban üzerine çökmüştür.

Salat Tepe Bitlis bindirme kuşağının ortalama 75 km güneyinde yer almaktadır ve 20. yy'da bu kuşakta Richter ölçeğine göre 6.9-7.1 büyüklüğünde depremler meydana gelmiştir (Guidobone *et al.* 2004: 106; Hempton 1985; www.kronoloji.gen.tr). Bitlis Bindirmesine bağlantılı Zagros bindirme kuşağında yer alan Godin Tepe III2 tabakası MÖ 1650-1600 yıllarında şiddetli bir deprem sonucu yıkılmıştır (Berberian – Yeats 2001: 565, 567, Tab. 1; Young 1968: 160; 1969: 11-13, Pl. IV). Nuzi'de ele geçen bu döneme ait bir deprem falı metni (Lachemann 1937: 4; Weidner 1939-41) bölgenin ardı ardına meydana gelen şiddetli depremlerden etkilendiğine işaret etmektedir. Deprem enkazının üzerine açılan bazı çukurlara hayvan kemikleri ile pişmemiş ya da çok az pişmiş insan ve hayvan figürleri kırılarak bırakılmıştır (Ökse *et al.* baskıda-a). Bu çukurlardan birisinde bir keçi/koyun iskeletinin bütün halde kurban edildiği, iki çukura da birer sığır ayağı bırakıldığı görülmüştür. Bu uygulama çiviyazılı kaynaklarda tarif edilen büyü bozma ayinlerinin kalıntılarıdır.

Salat Tepe'nin 2. tabakasından alınan üç karbon örneği üzerinde yapılan radyokarbon analizi, bu tabakayı MÖ 17. yy ile 16. yy'ın başlarına tarihlemiştir

(Ökse – Görmüş 2006: 141-142). Bu tarih Salat Tepe ile aynı malzeme koleksiyonlarına sahip olan Ziyaret Tepe'deki "Şiddetli Yanmış Yapı" (Roaf 2005: 21-23) ile Hirbemerdon A Evresinden alınan karbon tarihleri (Laneri *et al.* 2006: 71-72, 156, Tab. 1, fig. 4) ile uyuşmaktadır. Kenantepe'de açığa çıkartılan "Kamu yapısı"ndan alınan radyokarbon tarihleri ise MÖ 19-17. yy'ları vermektedir (Parker *et al.* 2004: 587-590, fig. 11-12; Parker – Swartz Dodd 2003: 36-39). Türbe Höyük'te bulunan benzeri malzeme grubuna sahip tabakada ele geçen Mitanni dönemine ait çiviyazılı tabletler de bu tabakayı MÖ 16. yy'a tarihlemektedir (Sağlamtimur – Ozan 2008: 5).

OTÇ 1. Tabaka

Depremi ardından zaman geçirmeden yapı enkazı üzerine inşa edilen birinci yapı katı duvarları kısmen ikinci tabaka duvarları üzerine taş temel yerleştirildikten sonra standart kerpiçlerle inşa edilmiştir. Bu yapılarda kırmızı-kahverengi boya astarlı standart seramik ve Habur Boyalılarının yanı sıra az oranda Nuzi boyalıları ele geçmiştir. Geç Habur ve Nuzi boyalılarının bir arada bulunduğu kontekstler Kuzey Suriye'de MÖ 16. yy'ın ikinci yarısına ve 15. yy'a, Habur 4a evresi olarak da tanımlanan Erken Mitanni dönemine tarihlenmektedir (Ökse – Görmüş 2006: 134, fig. 40; Pfälzner 1995: 231, 235, 237, fig. 137; Oates *et al.* 1997: 35; Oguchi 2006: 55; Stein 1984: 30; Oates *et al.* 2001: 68, 147; Akkermans – Schwartz 2003: 309). Bu tabakada ele geçen açık kahverengi astarlı düğme dipli içki bardakları ile keskin omuzlu çanak tipleri Kuzey Suriye Geç Habur (Habur 4) tabakalarında (Oguchi 2000: 107) ve Yukarı Dicle Havzası'nın Mitanni dönemi tabakalarında yaygındır (Schachner 2004: 507; Kozbe *et al.* 2004: 465; Sağlamtimur –Ozan 2008: 6; Özfiat 2006: 33-38; Matney *et al.* 2004: 389; Pfälzner 1995: 71, 231, 235, 237, fig. 135, 137, pl. 9c, 11a, 13f, 53a-b, 173d, 178e, g; Oates *et al.* 1997: fig. 185/78-80, 188/163, 189/200, 194). Habur 4 evresi (1550-1400 BC) Erken Mitanni dönemine, bir başka deyişle OTÇ sonuna tarihlenmektedir (Pfälzner 1995: 235). Tepe üzerinde Orta Assur Dönemi'ne tarihlenebilecek az sayıda parça birkaç çukurda ele geçmiştir.

Besin Ekonomisi

Yukarı Dicle Havzası'ndaki bağımsız ekonomik merkezler arasındaki mesafeler 5-22 km arasında değişmekte, bunların çevresinde birbirinden bağımsız tarım ekonomilerine sahip küçük birimler bulunmaktadır. Büyük merkezlerde açığa çıkartılan anıtsal yapı kompleksleri bu dönemde Kuzey Mezopotamya'da çiviyazılı arşivlerle belgelenen tarım çiftliklerine dayalı

ekonomik sistem (dimtu-sistemi) ile karşılaştırılmıştır (Radner – Schachner 2004: 113). Salat Tepe yaklaşık 1,5 hektarlık alan kaplamakta ve Salat Çayı boyunca uzanan, ortalama 1200 hektarlık tarım alanının merkezinde yer almaktadır. Kuzey Suriye’de yapılan, höyüklerin çevresindeki seramik yayılımları analizi değerlendirmesinde (Wilkinson 1994: 499, 503; 2003: 40) MÖ 2. binin ilk yarısında hektar başına 100-200 kişilik nüfus hesaplanmıştır. Buna göre Salat Tepe’nin 1,5 hektarlık alanında en fazla 300 kişinin yaşayabileceği ön görülmektedir. Bir çiftçi ailesinde tarım alanında çalışabilecek 6 kişinin olduğu (Yakar 2000: 145-147) temel alındığında Salat Tepe OTÇ topluluğu ortalama 50 ailede oluşmuş olmalıdır.

Nuzi (Wilhelm 1982: 63) ve Alalah (Wiseman 1953) arşivlerinden elde edilen verilere göre MÖ 2. binin ortalarında bu krallıklara bağlı tarımcı köylerde ortalama 25 evde 5-6 kişilik aileler yaşamaktadır ve bir köyün nüfusu 120-150 kişi arasında değişmektedir. Alalah arşivlerine göre bir çiftçi ailesi büyüklükleri 22-76 hektar arasında değişen tarla alanını kiralamış ve işletmiştir. Alalah arşivlerinde belirtilen en küçük tarla alanı olan 22 hektar temel alındığında, Salat Tepe’de yaşadığı var sayılan 50 aile toplam 110 hektarlık tarla alanını işleyebilecektir. Kuzey Suriye’de bir kırsal yerleşimin çevresinde ortalama 2 km yarıçapında bir alanın (1200 hektar) tarla olarak kullanıldığı (Wilkinson 1993: 560-565; 1994: 493, 497), düşünülürse, Salat Çayı boyunca uzanan 1200 hektarlık verimli tarım alan ile eşdeğerdir. Alalah arşivleri de bir çiftçi ailesi için benzeri büyüklüklerde alanlardan söz etmektedir. Kuru tarım uygulamalarında tarlaların nadasa bırakıldığı göz önüne alındığında bir yılda bu alanın yarısının (600 hektar) ekildiği ve Salat Tepe’de yaşadığı var sayılan 50 ailenin her birinin payına düşen ortalama 24 hektarlık alanın 12 hektarlık bölümünü işlediği ön görülmektedir.

Makineli tarımın başladığı yakın zamana kadar bölgede karasaban, döven, çatal/yaba gibi geleneksel tarım aletleri (Ertuğ-Yaraş 1977: 256, 271; Yakar 2000: 167-169, 172) kullanılmıştır. Eski Önyasya’da bir çift öküzün çektiği karasabanı bir kişinin tuttuğu, ikinci kişinin açılan hatlara tohumları bıraktığı, üçüncü kişinin de tohumları korumak için kuşları kovaladığı ve etnolojik verilere göre iş gücü temel alındığında 3 kişilik bir ekibin 12 hektarlık tarım alanını 2 ayda işleyebilecektir. Her ailede bulunduğu var sayılan beş kişinin bu büyüklükte bir tarlanın ürününü orak ile hasat etmesi ve döven ile saplarından ayrılması yaklaşık 1,5 ayda, dövülen ürünün rüzgarda savrulur ve elekten geçirilerek kabuklarından ayrılması işlemi de 2-2,5 ayda tamamlanabilecektir.

Nuzi arşivlerine göre Mitanni döneminde tohumun beş katı (1:5) ürün elde edilmiş (Zaccagnini 1975: 182-194; Wilhelm 1980: 22, 26), 20. yy başlarında ise bu oran iki misli artmıştır (1:10). Buna göre Salat Tepe'nin OTÇ ürünü, Diyarbakır çevresinde 20. yy başlarındaki 1:15 ürün oranının (Ökse – Görmüş 2012; Ökse *et al.* 2012) yarısı (1:7,5) kadar olmalıdır. Nuzi çevresindeki tarımcı yerleşmelerde 4-5 kişilik bir çekirdek ailenin yıl boyunca beslenmesi ve bir sonraki yılın tohumluğu için ortalama 2,5-3 hektarlık bir tarlanın ürünü gerektiği temel alınarak Salat Tepe'de yaşadığı var sayılan 50 ailenin beslenmesi için 133 hektarlık alanın ürünü gerekmektedir. Bunun yanı sıra, yaklaşık 66 hektarlık alanın ürünü 600 hektarlık tarlanın tohumu olarak ve 36 hektarlık tarlanın ürünü tarlaların tümünün sürülmesinde kullanılacak ortalama 100 öküzün yemi olarak kullanıldığında, yerleşimin çevresindeki tarlaların tümü işlenirse, kalan 365 hektarlık alanın ürünü, % 60 oranındaki kârı oluşturacaktır.

Yukarı Habur Havzası'nın doğu kesiminde yer alan merkezler MÖ 2. binin ilk yüzyıllarında kırsal boyutlarını korumuşlardır. MÖ 18. yy'dan itibaren yeniden kurulan kentler arasında Eski Assur kralı Şamşi Adad'ın kenti Şubat-Enlil (Tell Leilan I) (Akkermans – Schwartz 2003: 296-297, 308-309), araştırma alanının bu dönemde Assur kontrolünde olabileceğini düşündürmektedir. Bunu izleyen dönemde Mari kralı Zimri-Lim Yukarı Dicle Havzası'nda Şimānum, Tušhum and Dirra/Dirru kentlerinden söz etmiş (Karg 1999: 275), Eski Hitit kralı I. Hattušili Hurrili Hapiru birliklerini konu alan tabletini kendisine vasal antlaşmasıyla bağlı olan Tikuanni kralı Tunip-Tešup'a göndermiştir. Bu bağlantı Alalah tabletlerinde sözü edilen, toprak tahsis edilen Hurrili Hapiru birliklerinin Yukarı Dicle Havzası'nda da dimtu sistemi çerçevesinde tarım ekonomisini yürüttüklerini düşündürmektedir.

Prof. Dr. A. Tuba Ökse

Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı
Umuttepe Yerleşkesi, 41380 Kocaeli
tubaokse@yahoo.com

Middle Bronze Age of the Upper Tigris Region in the Light of the Excavations at Salat Tepe within the Zone to be Affected by the Ilisu Dam.

Salat Tepe takes place in Upper Tigris region will be flooded by the lake which will be formed by the Ilisu Dam. The earliest settlement on Salat Tepe is dated to the Chalcolithic period from the Halaf-Early Ubaid transition until the end of the Late Uruk period. On the mound summit five building levels dating to the Middle Bronze Age (MBA) are exposed. These levels are disturbed by several Early Iron Age pit-houses, Hellenistic-Roman and medieval granary pits modern graves.

The site is continuously occupied throughout the MBA with an archaeological sequence providing valuable insights into the development of the cultural properties of the region. The lowest architectural level is dated to the late 3rd-early 2nd Millennium BC; to the Khabur 1 period (EBA IV- MBA I). Hard burned fine pasted potshards resembling the EBA III-IV wares appear in these contexts. The pottery assemblages include Dark Rimmed Orange Bowls, Red-Brown Wash Ware and cooking pots. The walls of the structures constructed in level 5 were reused in Level 4, and new walls were built with mud bricks in mostly in red. The strongly levelled structures flanking the pebble roads are damaged by storage pits of level 3. The northern structure is represented by four rooms and the eastern with a kitchen furnished by an oven and a tandoor on the stone paved floor. The northern part is plastered with red mud bricks, and a circular granary pit was built in the plaster with mud bricks. Level 4 was used in the Khabur phase 1 dating to the first two centuries of the second Millennium BC (MBA 1-II). Level 3 is represented by narrow roads renewed by several pebble floors. Three units of a structure to the south are damaged by pits filled with ash and shards of cooking pots. A deep shaft grave and pot burials were dug into the earlier levels. Several storage pits were dug into the earlier levels containing ash and large amounts of carbonized cereals such as peas, wheat and lens. The pottery collected from the fill consists of Dark Rimmed Orange Bowls, Monochrome Ware and Red-Brown Wash Ware. The Early Bronze Age III-IV wares are represented by a few shards.

The mound summit is enlarged in Level 2, and levelled by filling the rooms and pits of the preceding level with mud brick, stones and mud. A building complex built with standard mud bricks is erected on this plain surface. The buildings around this open area are composed of 2-3-roomed units. The heights of the in situ preserved walls and the lengths of their collapsed upper parts indicate two-storeyed units bordering the courtyard from the South and West, and one-storeyed units from the North and East. The mud brick fall registered in all trenches and the typical deformation observed at several walls point to a collapse caused by an earthquake. The pottery collected from the building complex consists mostly of the Red Brown wash Ware, the Khabur Painted Ware and the Buff Slipped Ware. A few shards of the Dark Rimmed Orange Bowls are found only among the debris. Level 2 was inhabited during the Khabur phase 2-3 (MBA III). The latest level was built on the debris of the former building. Several vessels of the Red Brown Wash Ware, the Khabur Painted Ware, the Monochrome Ware, and buff slipped monochrome nipple-based beakers and straight rimmed carinated bowls as well as shards of the Nuzi Painted Ware date these contexts to the Khabur Phase 4 (MBA III- LBA I) contemporary to the Early Mitanni period. The MBA settlement was inhabited by farmers cultivating the fields on the Salat River. The settlement at Salat Tepe might have been a farmstead (*dimtu*?) as supposed for other contemporary sites in the region. Several sites were occupied further in the Middle Assyrian Period; however, Salat Tepe was not occupied during the LBA II; the Middle Assyrian standard pottery is found only in a few storage pits.

Kaynakça

- Akkermans, P. M. M. G. – G. M. Schwartz
2003 *The Archaeology of Syria from Complex Hunter-Gatherers to Early Urban Societies* (ca. 16,000-300 BC), Cambridge.
- Algaze, G. – R. Breuninger – C. Lightfoot – M. Rosenberg
1991 “The Tigris-Euphrates Reconnaissance Project: A Preliminary Report of the 1987-1990 Seasons”, *Anatolica* 17: 175-240.
- Berberian, M. – R. S. Yeats
2001 “Contribution of Archaeological Data to Studies of Earthquake History in the Iranian Plateau”, *Journal of Structural Geology* 23: 563-584.
- Ertuğ-Yaraş, F.
1977 *An Ethnoarchaeological Study of Subsistence and Plant Gathering in Central Anatolia*, UMI Dissertation Services, Ann Arbor.
- Esentürk, Y. – A. T. Ökse – A. Görmüş
2007 “Anadolu Bronz Çağından Deprem İzleri”, *International Earthquake Symposium Kocaeli 2007*: 759-762. <<http://kocaeli2007.kocaeli.edu.tr/kocaeli2007/index.htm>>
- Görmüş, A.
2010 “New Approaches for Interpretation of Eastern Anatolian Early Iron Age Pits: Semi-Subterranean Cooking Facilities from Salat Tepe”, P. Matthiae (ed.), *Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East 3*, Wiesbaden: 365-373.
- Griffin, E. E.
1980 “Phase G-J, The Middle and Late Bronze Age”, M. van Loon (ed.), *Korucutepe 3*, Amsterdam–New York–Oxford: 1-126.
- Guidoboni, E. – F. Bernardini – A. Comastri
2004 “The 1138-1139 and 1156-1159 Destructive Seismic Crises in Syria, South-Eastern Turkey and Northern Lebanon”, *Journal of Seismology* 8: 105-27.
- Hempton, M.
1985 “Structure and Deformation of the Bitlis Suture Near Lake Hazar, Southeastern Turkey”, *Geological Society of America Bulletin* 96: 233-43.
- Karg, N.
1999 “Gre Dimse 1998: Preliminary Report”, N. Tuna – Öztürk J. (eds.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, Ankara: 237-296.
- Kaschau, G.
1999 *Lidar Höyük, Die Keramik der Mittleren Bronzezeit*. Archaeologica Euphratica Band 3, Mainz am Rhein.
- Kozbe, G.
2010 “Kavuşan Höyük Kazısı 2008”, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 31/4: 173-197.

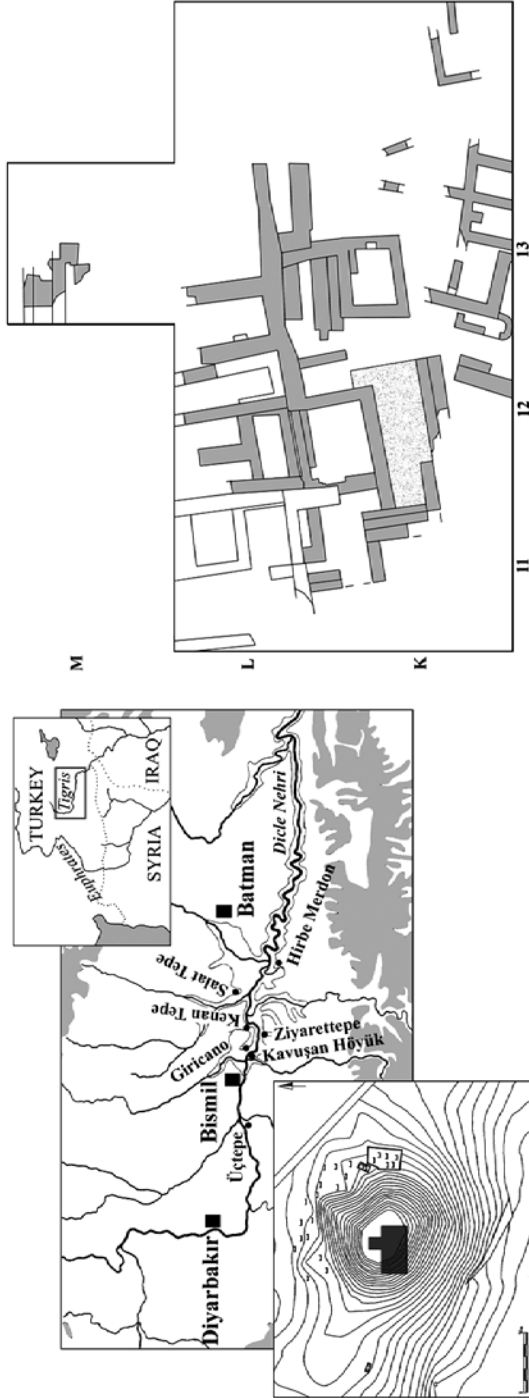
- Kozbe, G. – K. Köroğlu – H. Sağlamtimur
2004 “2001 Excavations at Kavuşan Höyük”, N. Tuna – J. Öztürk (eds.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*, Ankara: 463-503.
- Lacheman, E. R.
1937 “An Omen Text from Nuzi”, *Revue d’Assyriologie et d’Archéologie Orientale* 34/1: 1-8.
- Laneri, N. – A. D’Agostino – M. Schwartz – S. Valentini – G. Pappalardo
2006 “Preliminary Report of the Archaeological Excavations at Hirbemerdon Tepe, Southeastern Turkey”, *Anatolica* 32: 153-188.
- Laneri, N. – M. Schwartz – J. Ur – S. Valentini – A. D’Agostino – R. Berthon – M. M. Halde
2008 “The Hirbemerdon Tepe Archaeological Project 2006-2007: A Preliminary Report on the Middle Bronze Age ‘Architectural Complex’ and the Survey of the Site Catchment Area”, *Anatolica* 34: 177-240.
- Larsen, M. T.
2010 “The Archives from Kültepe/Kanesh”, *Anatolia’s Prologue. Kültepe Kanesh Karum. Assyrians in İstanbul*, İstanbul: 74-81.
- Matney, T. – M. Roaf – J. McGinnis
2002a “Archaeological Excavations at Ziyaret Tepe, Diyarbakır Province, 2000”, N. Tuna – J. Velibeyoğlu (eds.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara, 517-547.
- Matney, T. – M. Roaf – J. McGinnis – H. McDonald
2002b “Archaeological Investigations at Ziyaret Tepe, 2000 and 2002”, *Anatolica* 28: 47-89.
- 2004 “Excavations at Ziyaret Tepe, 2001”, N. Tuna – J. Greenhalg – J. Velibeyoğlu (eds.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*, Ankara: 387-423.
- Matney, T. – J. McGinnis – H. McDonald – K. Nicoll – L. Rainville – M. Roaf – M. L. Smith – D. Stein
2003 “Archaeological Investigations at Ziyaret Tepe – 2002”, *Anatolica* 29: 175-221.
- Nigro, L.
1998 “Ebla and the Ceramic Provinces of Northern Syria in the Middle Bronze Age: Relationships and Interconnections with the Pottery Horizons of Upper Mesopotamia”, M. Lebeau (ed.), *About Subartu, Subartu* 4/1, Turnhout: 271-303.
- Di Nocera, G. M.
1998 *Die Siedlung der Mittelbronzezeit von Arslantepe*, Roma.

- Oates, D. – J. Oates – H. McDonald
 1997 *Excavations at Tell Brak 1, The Mittani and Old Babylonian Periods*, Cambridge-London.
- 2001 *Excavations at Tell Brak 2, Nagar in the Third Millennium BC*, Cambridge-London.
- Oguchi, H.
 1997 “A Reassessment of the Distribution of Khabur Ware. An Approach from an Aspect of its Main Phase”, *Al-Rafidan* 18: 195-223.
- 2000 “The Late Khabur Ware Problem Once Again”, *Al-Rafidan* 21: 103-126.
- 2006 “The Date of the Beginning of Khabur Ware Period 3: Evidence from the Palace of Qarni-lim at Tell Leilan”, *Al-Rafidan* 27: 45-58.
- Ökse, A. T.
 2004 “2001 Rescue Excavations at Salat Tepe”, N. Tuna – J. Greenhalg – J. Velibeyoğlu (eds.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*, Ankara: 603-640.
- 2006 “A Monumental Middle Bronze Age Building at Salat Tepe on the Upper Tigris (Turkey)”, *Antiquity* 80 (309). <<http://antiquity.ac.uk/ProjGall/okse2/index.html>>.
- 2007 “Archaeological Evidence for a sixteenth-century BC Earthquake on the Southeastern Anatolian Faultline”, *Antiquity* 81/312, <<http://antiquity.ac.uk/ProjGall/okse2/index.html>>.
- 2008 “Preliminary Results of the Salvage Excavations at Salat Tepe in the Upper Tigris Region”, J. Mª Córdoba (eds.), *Proceedings of the 5th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, Vol. 2, Madrid, 683-697.
- 2011 “Salat Tepe Kalkolitik Dönem Yerleşimi”. A. Öztan – Ş. Dönmez, (eds.), *Karadeniz’den Fırat’a Bilgi Üretimleri. Önder Bilgi’ye Armağan Yazılar*, Ankara: 269-298.
- Ökse, A. T. – A. O. Alp
 2002 “2000 Excavations at Salat Tepe”, N. Tuna – J. Velibeyoğlu (eds.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara: 645-670.
- Ökse, A. T. – A. Görmüş
 2006 “Excavations at Salat Tepe in The Upper Tigris Region: Stratigraphical Sequence and Preliminary Results of the 2005-2006 Seasons”, *Akkadica* 127/2: 119-149.
- 2009 “Nomadic Way of Life in the Early Iron Age: A Study on the Evidence from Salat Tepe in the Upper Tigris Region”, H. Oniz (ed.), *Proceedings of the XII. Symposium on Mediterranean Archaeology*, B.A.R. S 1909. Oxford: 165-172.
- 2012 “The Middle Bronze Age Sites in the Upper Tigris Region Reflecting an Administrative System Basing on Agricultural Economy: A Case Study

- on Salat Tepe”, P. Pfälzner – N. Laneri – S. Valentini (eds.), *Looking North: The Socioeconomic Dynamics of the Northern Mesopotamian and Anatolian Regions During the Late Third and Early Second Millennium BC*. Wiesbaden, Harrasowitz, 129-136.
- baskıda “Mesopotamian Chalcolithic Cultures in the Upper Tigris Region: A Case Study on Salat Tepe and its Environment”, Y. Morozova – H. Oniz (eds.), *Proceedings of the 14th Symposium on Mediterranean Archaeology*, B.A.R., Oxford.
- Ökse, A. T. – A. Görmüş – N. İnal
2007 “İlisu Barajı Salat Tepe 2005 Kazısı”, 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1: 51-64.
- Ökse, A. T. – A. Görmüş – N. Soyukaya
2008 “İlisu Barajı Salat Tepe 2006 Yılı Kurtarma Kazısı”, 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I: 307-320.
- Ökse, A. T. – A. Görmüş – E. Atay
2009 “Collapsed Walls of a Middle Bronze Age Building at Salat Tepe (Diyarbakır), Evidence for an Earthquake?”, Ç. Özkan Aygün (ed.), *Soma 2007. Proceedings of the XI Symposium on Mediterranean Archaeology*, B.A.R., S 1900, Oxford: 277-283.
- Ökse, A. T. – Y. Esentürk – A. Görmüş – A. Bora – K. Uslu
2010 “The Collapse of a Middle Bronze Age Building Complex at Salat Tepe Due to an Earthquake”, P. Matthiae (eds.), *Proceedings of the 6th International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East I*, Wiesbaden: 465-480.
- Ökse, A. T. – A. Görmüş – T. Bozkurt
baskıda-a “Rituals practiced in the Middle Bronze Age Settlement at Salat Tepe: A Tentative Interpretation”, P. M. Militello – H. Oniz (eds.), *Proceedings of the 15th Symposium on Mediterranean Archaeology*, B.A.R., Oxford.
- Ökse, A. T. – A. Görmüş – G. Kaynak
baskıda-b “Kitchen Furniture in the 2nd Millennium BC: Evidence from Salat Tepe”, P. M. Militello – H. Oniz (eds.), *Proceedings of the 15th Symposium on Mediterranean Archaeology*, B.A.R., Oxford.
- Ökse, A. T. – E. Oybak Dönmez – A. Görmüş – M. Gürbüz – M. Özdeğer
2012 “The Middle Bronze Age Farming Economy of the Upper Tigris Region: A Reconstruction Basing on Archaeological, Archaeobotanical and Ethnoarchaeological Analysis”, *Akkadica* 133/1: 67-106.
- Özfirat, A.
2006 *Üçtepe II: Tunç Çağları (13-10. Yapı Katları)*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Özgüç, T.
1950 *Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948*, Ankara.
- 1986 *Kültepe-Kaniş II. Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*, Ankara.

- 2004 Kultepe Kaniş/Neşa. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Özgüç, T. – N. Özgüç
1953 *Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Kultepe Kazısı Raporu 1949*, Ankara.
- Parker, J. B. – L. Swartz Dodd
2003 “The Early Second Millennium Ceramic Assemblage from Kenan Tepe, Southeastern Turkey. A Preliminary Assessment”, *Anatolian Studies* 53: 33-69.
- 2005 “The Upper Tigris Archaeological Research Project. A Preliminary Report from the 2002 Field Season”, *Anatolica* 31: 69-110.
- Parker, J. B. – A. Creekmore – L. Swartz Dodd
2004 “The Upper Tigris Archaeological Research Project (UTARP): A Preliminary Synthesis of the Cultural History of Kenan Tepe”, N. Tuna – J. Greenhalgh – J. Velibeyoğlu (eds.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*, Ankara: 547-602.
- Pfäzner, P.
1995 *Mittanische und mittelassyrische Keramik: eine chronologische, funktionale und produktionsökonomische Analyse, Berichte der Ausgrabung Tall Seh Hamad/Dur-Katlimmu 3*, Berlin.
- Radner, K. – A. Schachner
2004 “Das Archiv von Giricano”, K. Radner – A. Schachner (eds.), *Subartu 14: Ausgrabungen in Giricano 1. Das mittelassyrische Tontafelarchiv von Giricano/Dunnu-Sha-Uzibi*, Turnhout, 113-119.
- Roaf, M.
2005 “The Brightly Burned Building”, *Anatolica* 31: 153-188.
- Sağlamtimur, H. – A. Ozan
2007 “Siirt-Türbe Höyük Kazısı-Önrapor”, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi* 2007/2: 1-37.
- Schachner, A.
2002a “Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Giricano (Diyarbakır/Türkei) 2000”, N. Tuna – J. Velibeyoğlu (eds.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara: 549-611.
- 2002b “Ausgrabungen in Giricano (2000-2001), Neue Forschungen an der Nordgrenze des Mesopotamischen Kulturraums”, *Istanbul Mitteilungen* 52: 9-57.
- 2003 “From the Bronze to the Iron Age. Identifying Changes in the Upper Tigris Region. The Case of Giricano”, B. Fischer – H. Genz – É. Jean – K. Köroğlu (eds.), *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions*, Istanbul: 151-163.

- 2004 “Vorbericht über die Ausgrabungen in Giricano, 2001”, N. Tuna – J. Greenhalgh – J. Velibeyoğlu (eds.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*, Ankara: 505-546.
- Starr, R. F. S.
1937 *Nuzi. Report on the Excavations at Yorgan Tepe Near Kirkuk, Iraq, 1927-1931*, Harward University Press, Cambridge.
- Stein, D. L.
1984 *Khabur Ware and Nuzi Ware*, Assur V.4, Malibu.
- Weidner, E. F.
1939-41 “Der Erdbeben-Text aus Nuzi”, *Archiv für Orientforschung* 13: 231-232.
- Wilhelm, G.
1980 *Das Archiv des Silwa Teššup*, Heft 2, Rationenlisten I, Wiesbaden.
1982 *Grundzüge der Geschichte und Kultur der Hurriter*, Darmstadt.
- Wilkinson, T. J.
1993 “Linear Hollows in the Jazira, Upper Mesopotamia”. *Antiquity* 67: 548-562.
1994 “The Structure and Dynamics of Dry-Farming States in Upper Mesopotamia”, *Current Anthropology* 35/5: 483-520.
2003 “Archaeological Survey and Long-Term Population Trends in Upper Mesopotamia and Iran”, N. F. Miller – K. Abdi (eds.), *Yekibud Yekinabud, Essays on the Archaeology of Iran in Honor of William M. Sumner*, Los Angeles, 39-59.
- Wiseman, D. J.
1953 *The Alalakh Tablets*, London.
- Yakar, J.
2000 *Ethnoarchaeology of Anatolia. Rural Socio-Economy in the Bronze and Iron Ages*, Jerusalem.
- Young, T. C. Jr.
1968 “Godin Tepe”, *Iran* 6: 160-161.
1969 “Excavations at Godin Tepe, First Progress Report”, *Occasional Paper 17 of the Royal Ontario Museum*, Ontario.
- Zaccagnini, C.
1975 “The Yield of Fields at Nuzi”, *Oriens Antiquus* 14: 181-225.

Orta Tunç Çağı 5. Tabaka Planı

Salat Tepe'nin Konumu

Res. 1 Salat Tepe'nin Konumu ve Orta Tunç Çağı 5. Tabaka Planı

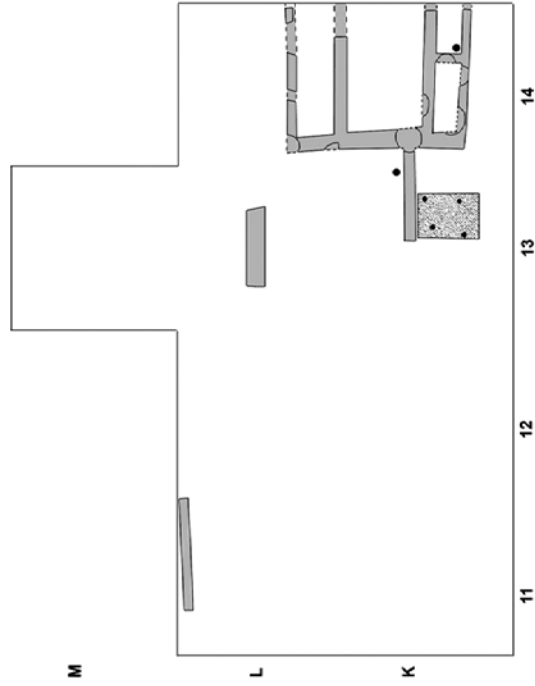

Orta Tunç Çağı 3. Tabaka Planı

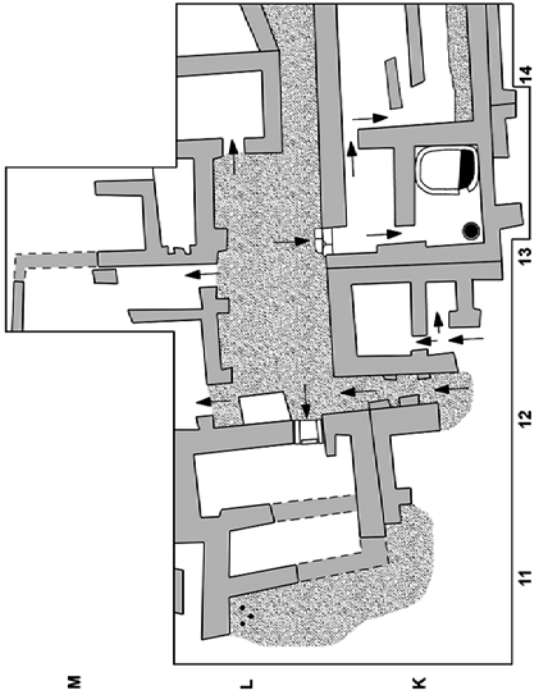

Orta Tunç Çağı 4. Tabaka Planı

Res. 2 Salat Tepe'nin Orta Tunç Çağı Tabakalarının Planları

Orta Tunç Çağı 1. Tabaka Planı

Orta Tunç Çağı 2. Tabaka Planı

Piştirme Kabı
(OTÇ 5. Tabaka)

Siyah Astarlı-
Perdahlı Seramik
(OTÇ 4. Tabaka)

Dark Rimmed
Orange Bowl
(OTÇ 4. Tabaka)

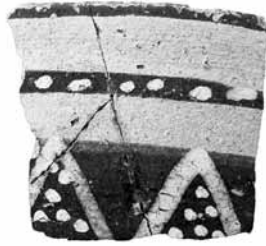

Red-Brown Wash Ware
(OTÇ 3. Tabaka)

Res. 4 Salat Tepe'de Bulunan Seramik Grupları

Habur Boyalı
(OTÇ 2. Tabaka)

Nuzi Boyalı
(OTÇ 1. Tabaka)

Res. 5
Salat Tepe'de Bulunan
Seramik Grupları

Monokrom Seramik
(OTÇ 1. Tabaka)